

RAPORT FINAL ASUPRA LOCUIRII MEDIEVALE TIMPURI DE LA AEGYSSUS-TULCEA (SECOLELE X - XV)

Gheorghe Mănușu-Adameșteanu

Anul 1959 marchează începutul cercetărilor arheologice sistematice de pe colnicul Hora, acțiune ce viza, în primul rând, localizarea și dezvelirea vestigiilor anticului Aegyssus. Așezarea își are începuturile în epoca elenistică și va continua până în primele decenii ale secolului al VII-lea.¹

Într-o lucrare anterioară arătam că pe locul acestor vestigii se va înfirișa o nouă așezare (spre sfârșitul secolului al X-lea) care va cunoaște o existență efemeră, fiind distrusă în anul 1064.²

O analiză mai atentă a întregului material arheologic, completată de o mai bună cunoaștere a descoperirilor numismatice,³ ne oferă posibilitatea stabilirii unor etape cronologice mai clare pentru locuirea de la Tulcea.

După un hiatus de aproape trei secole, de la începutul secolului al VII-lea până în secolul al X-lea, consemnăm un nou nucleu de locuire pe dealul Taberei. Cercetările arheologice au scos la iveală numeroase fragmente ceramice care, prin pasta vaselor, forma și decorul lor - multe din pastă caolinoidă cu decor incizat sau pictat - constituie argumente ce pledează pentru o datare ce nu pare să depășească prea mult jumătatea secolului al X-lea. Sfârșitul acestei așezări cu caracter rural trebuie să fi avut loc câteva decenii mai târziu, în perioada recuceririi Dobrogei de către armatele bizantine conduse de împăratul Ioan Tzimiskes. Absența monedelor bizantine anonime - *folles* clasa A, B, C - descoperite în număr mare pe teritoriul actual al orașului Tulcea, ca și inexistența ceramicii decorate cu roțița și a amforelor bizantine, constituie argumente ce pledează împotriva unei datări care să meargă până în primele decenii ale secolului al XI-lea.⁴ Din această etapă de locuire la Tulcea putem consemna o singură descoperire monetară, un *folis* de la împăratul Roman I Lekapenos.⁵

După anul 971 numărul descoperirilor monetare va crește simțitor și ele vor constitui un jalon important în stabilirea unor etape cronologice mai clare. Lipsa monedelor din clasa A₁ - atribuite împăratului Ioan Tzimiskes - constituie un prim reper pentru stabilirea începuturilor așezării de pe locul anticului Aegyssus. La adăpostul vechilor fortificații romano-bizantine completate, se pare, cu un nou zid de incintă,⁶ vom consemna o reluare a locuirii la cumpăna dintre milenii: până în prezent s-au descoperit cinci *folles* din clasa A₂ (anii 989 - 1019/1020) și A₃ (post 1020).⁷

Centralizând descoperirile din clasa A de pe teritoriul orașului Tulcea (17 ex.),⁸ constatăm că cele mai multe sunt din clasa A₃, observație valabilă pentru tot ținutul de la gurile Dunării. După o prezență sporadică a exemplarelor din clasa A₁, urmează o pătrundere rapidă a celor din clasa A₂ și o adevărată explozie în cazul celor din clasa A₃.⁹

Acest punct de control și supraveghere al bizantinilor va cunoaște o scurtă perioadă de înflorire în timpul domniei împăratului Roman al III-lea (1028 - 1034), de la care se cunosc șase *folles*;¹⁰ pe baza materialului arheologic - reprezentat aproape în exclusivitate de ceramică - s-a presupus că această fortificație a fost distrusă de atacurile pecenege din anul 1036. Descoperirea unei locuințe cu un inventar ceramic databil spre jumătatea secolului al XI-lea a dus la formularea ipotezei că locuirea a fost reluată până în anul 1064, când a fost distrusă definitiv de atacul uzilor¹¹. Corelarea descoperirilor arheologice cu informația numismatică ne oferă date suplimentare. Existența unei singure monede de la împăratul Mihail IV (1034 - 1041)¹² ne confirmă impactul produs asupra așezării de evenimentele din cursul anului 1036; absența emisiunilor de la Constantin IX (1042 - 1055) și Constantin X (1059 - 1067) pare să ne sugereze că așezarea de pe colnicul Hora a fost distrusă definitiv în anul 1036.¹³

Descoperirea unui număr mare de *folles* din secolul al XI-lea - Roman III (1028 - 1034) - 12 exemplare,¹⁴ Mihail IV (1034 - 1041) - 16 exemplare,¹⁵ Constantin IX (1042 - 1055) - 12 exemplare¹⁶, Constantin X (1059 - 1067) - 9 exemplare,¹⁷ Roman IV (1067 - 1071) - 10 exemplare¹⁸ - sugerează existența unui alt nucleu de locuire pe teritoriul orașului. Concentrarea unui număr mare de piese pe strada Prislav, la poalele promontoriului unde se află fortificația bizantină, ar putea constitui un prim indiciu, dar până la efectuarea unor săpături arheologice nu excludem nici posibilitatea apartenenței lor la un tezaur.

După un hiatus de aproape un deceniu, reprezentat de perioada domniei împăratului Mihail VII (1071 - 1078),¹⁹ numărul descoperirilor monetare va cunoaște o curbă descendentă. De la împăratul Nichifor III (1078 - 1081) se cunosc șase *folles*,²⁰ dintre care majoritatea o constituie emisiunile semnate;²¹ Alexios I este atestat de cinci *folles* din perioada anterioară reformei monetare (1081 - 1092)²² și patru piese de după reformă: trei *stamena* și un *tetarteron* (1092 - 1118).²³

Deși mai puțin semnificative, înregistrăm și unele piese din secolul al XII-lea: descoperiri izolate de la Ioan II Comnenul (1118 - 1143) - șase *stamena*,²⁴ destul de puțin cunoscute în Dobrogea,²⁵ la care se adaugă alte trei *stamena* de la Manuel I Comnenul (1143 - 1180);²⁶ surprinde oarecum lipsa monedei mărunte de cupru (*tetarteron*) ce constituie o prezență activă în circulația monetară din Dobrogea de la acest început de secol. Ca o descoperire singulară ne apare un *hyperpiron* de la împăratul Isaac II (1184 - 1191).²⁷

În secolele XIII - XIV, alături de moneda bizantină de aur și cupru, înregistrăm și emisiuni din argint ale Hoardei de Aur, Veneției, Serbiei sau Bulgariei.

Pentru început vom menționa unul din puținele tezaure descoperite la Tulcea, în anul 1895, într-o vie aflată la cca. 3 km de oraș: Isaac II (1185 - 1195) - cinci *stamena*, Alexios III (1195 - 1203) - șase *stamena* și 12 *stamena* devalorizate (1205 - 1225) - 10 imitații bulgare și două imitații latine;²⁸ *stamena* devalorizate vor asigura, aproape în exclusivitate, necesarul de monedă măruntă din secolul al XIII-lea.²⁹ La acestea mai putem adăuga și câteva piese de la împăratul Ioan III Dukas Vatatzes (1222 - 1254), bătute la Niceea și Magnesia (aur și cupru).³⁰

Numărul mai mare de monede de argint constituie o reflectare fidelă a situației politice dar și a schimburilor comerciale din zona gurilor Dunării; emisiunile sunt variate dar nerelevante ca număr: câteva tătărăști de la Nogai și Toktai,³¹ câte una de la dogii venețieni Rainer Zeno (1252 - 1268) și Lorenzo Teupolo (1268 - 1275),³² cinci dinari sârbești de la Ștefan Dușan (1331 - 1355),³³ una bulgărească de la țarii Alexandru și Mihail (1331 - 1355)³⁴ și câteva otomane de la sultanul Murad II (1421 - 1444, 1445 - 1451).³⁵

Numărul mare al descoperirilor monetare - 154 de exemplare - ce acoperă aproape întreaga perioadă de la cucerirea Dobrogei de către bizantini (971) până la cucerirea otomană (1484), ne demonstrează că nu poate fi vorba de o serie de "descoperiri întâmplătoare", ci că materialul numismatic se constituie într-o dovadă pertinentă pentru continuitatea de locuire de pe teritoriul actual al orașului Tulcea.

Singurele materiale arheologice din această perioadă au fost sesizate pe colnicul Hora unde, începând cu secolul al XIV-lea, se constată o nouă etapă de locuire.³⁶ Pentru o mai bună înțelegere a situației din teren sunt necesare câteva precizări: în epocile anterioare (romană, romano-bizantină, bizantină) s-au putut surprinde niveluri clare de locuire și complexe închise (locuințe, cuptoare, gropi menajere), care au facilitat datarea materialelor descoperite și au contribuit la o mai bună cunoaștere a momentelor respective. În schimb, pentru perioada ce începe din secolul al XIV-lea, locuirea modernă intensă a distrus complexele medievale pe care le-a suprapus, motiv ce a făcut ca materialul arheologic medieval să fie surprins în condiții nestratigrafice și astfel, încadrările cronologice au fost destul de largi și s-au bazat doar pe descoperiri similare din alte centre. Uniformitatea materialului arheologic, reprezentat în exclusivitate de fragmente ceramice, constituie un alt impediment în încercarea de a trasa anumite coordonate pentru așezarea medievală ce s-a dezvoltat pe colnicul Hora. Ceramica a apărut pe aproape toată suprafața investigată, atât în zona *intramuros* cât și în cea *extramuros*;³⁷ în *extramuros* s-au găsit 32 de fragmente ceramice iar în *intramuros* 80 de fragmente, ele putând fi împărțite în două mari categorii: ceramică nesmălțuită (19 exemplare) - borcane, oale

cu toartă, ulcioare, cănițe și ceramică smălțuită (95 exemplare) - oale cu toartă, ulcioare, cănițe, farfurii, străchini, castroane, boluri etc.

Prezentă într-un număr destul de mic, ceramica medievală de la Aegyssus-Tulcea se impune atenției prin anumite trăsături caracteristice. O primă constatare se referă la faptul că ceramica nesmălțuită este destul de puțin folosită; vasele deschise sunt inexistente iar dintre formele "clasice" nu apare borcanul. Constatarea este valabilă și pentru alte stațiuni din Dobrogea - Enisala, Isaccea, Nufăru - unde locuitorii manifestă o anumită predilecție pentru oala cu toartă nesmălțuită, dar mai ales pentru cea smălțuită.³⁸; astfel, oala cu toartă smălțuită apare ca o componentă de bază a inventarului nord-dobrogean din secolele XIV - XV. Formele deschise sunt mai puțin întâlnite dar ele dovedesc o utilizare mai timpurie a smalțului în Dobrogea, spre deosebire de zonele geografice învecinate (Țara Românească și Moldova).³⁹ Alături de aceasta apare și o ceramică timpurie de factură orientală (secolul XV) lucrată din pastă de culoare roșie care se diferențiază de vasele tradiționale din pastă caolinoidă întâlnite în secolele XVI - XVIII. Pe baza acestor descoperiri se poate afirma că locuirea s-a reluat pe colnicul Hora în prima jumătate a secolului al XIV-lea dacă nu chiar la sfârșitul secolului al XIII-lea, continuând în toată perioada stăpânirii otomane.

Datele obținute din cercetările arheologice sunt completate de câteva mărturii documentare: cea mai veche mențiune documentară cunoscută, în care apare numele Tulcea, este considerată a fi o hartă a Moldovei din anul 1541 întocmită de G. Reichersdorfer, la dorința domnitorului Petru Rareș: pe ea apare un castel lângă care stă scris *Tuncza*.⁴⁰

Un alt izvor datează dintr-o perioadă mai timpurie: Nicolae Iorga atrăgea atenția asupra unui locuitor din orașul Soldaia din Crimeea care, în septembrie 1455, primea un pașaport la Caffa și la 26 aprilie 1471 era recomandat de protectorii Băncii Sfântul Gheorghe rectorilor de la Caffa sub numele "cavalerul Theodorus cha de Telicha" sau "Theodorache de Telicha".⁴¹ Ulterior, Ioan Bogdan l-a identificat cu pârcalabul de la Cetatea Albă, Fedorca, menționat într-o inscripție greacă datată 1 octombrie 1439, pusă cu ocazia fortificării zidurilor cetății împotriva atacurilor tătare.⁴² Studiind registrele coloniei genoveze de la Caffa, N. Bănescu găsește numele aceluiasi personaj figurând în perioada 1455 - 1472 și ajunge la concluzia că el ocupa un loc important printre românii din colonia genoveză; Bănescu subliniază originea sa etnică, după numele său, apărând întotdeauna "Valachi, Vellacho". El crede că este vorba de un moldovean, căci un sat Telița exista pe malurile Nistrului, indicat și de Dimitrie Cantemir în harta sa.⁴³ În anul 1483 Theodor de Telicha primea o serie de privilegii care îi acordau libertatea deplină a comerțului în coloniile genoveze.⁴⁴ O serie de acte din anul 1490 aduc noi mărturii despre el și familia sa: Theodor a avut un băiat, Dimitrie, care s-a căsătorit cu o genoveză. Ștefan

Andreescu, cel care publică aceste documente, precizează că mai există o localitate Telița în Dobrogea, dar nu se pronunță asupra identificării cu aceasta sau cu Tulcea, cum credea Nicolae Iorga.⁴⁵

Dacă asupra acestui personaj părerile sunt împărțite, o nouă mențiune dintr-o altă sursă, ne oferă informații relevante: un registru vamal otoman menționează la Tulcea (Tulcsa) o vie activitate comercială în anii 1515 - 1517, coborând astfel la începuturile veacului al XVI-lea cea mai veche mențiune documentară sigură despre numele acestui oraș.⁴⁶

Coroborarea datelor oferite de cercetările arheologice cu izvoarele scrise, pune într-o lumină nouă istoria acestui centru la începuturile secolului al XV-lea. Într-un studiu relativ recent se arată că într-o primă etapă (1419 - 1420), dominația otomană s-a întins asupra unei părți însemnate din Dobrogea până la cetățile Enisala și Isaccea;⁴⁷ în nord-estul acestora, teritoriul a rămas sub administrație românească până în anul 1484. Prezența ceramicii otomane lucrate din pastă roșie, atât la Tulcea (colnicul Hora) cât și la Enisala, confirmă că cele două puncte au fost cucerite în același timp, respectiv în prima etapă.

Pe baza acestor mărturii putem afirma că Tulcea, o așezare modestă din secolele X - XI, devenise în secolul al XVI-lea un activ port dunărean, a cărui importanță în traficul pe fluviu era în continuă creștere.

Note

1. A. Opaiț, *Pontica* 10, 1977, pp. 307 - 311.
2. I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameșteanu. *Peuce* IX, 1984, pp. 143 - 155. Descoperirile arheologice și numismatice contrazic o încadrare cronologică mai timpurie a complexelor arheologice descoperite aici - sec. IX - X, cf. Adriana Stoia, *Dacia*, N.S., XIX, 1975, p. 303, nr. 90.
3. Mulțumim și pe această cale colegilor dr. Gh. Poenaru Bordea și E. Nicolae care ne-au permis publicarea unor piese inedite din colecția Cabinetului Numismatic de la Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" din București. De asemenea, prin bunăvoința colegilor E. Oberländer-Tâmboveanu, Cristina Opaiț și V.H. Baumann am avut acces la monedele păstrate la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea (I.C.E.M.).
4. V.H. Baumann, *Peuce* IV, 1973 - 1975, pp. 213 - 224 consideră că așezarea a fost distrusă de atacul pecenegilor din anul 1036.
5. Moneda se află la Cabinetul Numismatic al Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan" din București (I.A.B. - inv. 477/85).
6. În cursul anului 1993 a fost descoperit întâmplător un tronson al unui zid de incintă ce urmează să fie cercetat în anul 1994 - informație V.H. Baumann, căruia îi mulțumim și pe această cale.
7. Varianta 5 (I.C.E.M. - inv. 41582), varianta 8 (I.C.E.M. - inv. 12.660), varianta 40 (I.C.E.M. - inv. 12.661), varianta 41 (I.C.E.M. - inv. 10.777 și 12.550), cf. I. Vasiliu și Gh. Mănușu-

- Adameșteanu, *op. cit.*, pp. 144, 152 și nota 42.
8. Varianta 1a, 14b, 24 ? și un exemplar din clasa A ? (colecția Boris Ivanov), cf. Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Pontica* 25 - sub tipar; varianta 3 (I.C.E.M. - inv. 39626), varianta 40b (I.C.E.M. - inv. 39625), cf. I. Vasiliu, Gh. Mănucu-Adameșteanu, *loc. cit.*; varianta 3 (I.C.E.M. - inv. 48611 - găsită pe str. Mahmudiei, nr. 22 - inedită); varianta 23 (I.C.E.M. - inv. 10.673 - str. Prislav nr. 138), cf. Al. Popeea și V.H. Baumann, *Peuce* VI, 1977, p. 208, nr. 14 - identificată greșit cu varianta 51; varianta 37 ? (I.C.E.M. - fără inv.), cf. *ibidem*, p. 207, nr. 7: autorii pun un semn de întrebare în ceea ce privește atribuirea corectă; eu nu am reușit să verific această piesă, dar dacă ea a fost identificată corect, atunci reprezintă al doilea exemplar descoperit în Dobrogea (primul provine de la Isaccea); varianta 24 a, 39 - 40 ? (I.A.B. - inv. 477/86 - inedită); varianta 40 (I.A.B. - inv. 477/94 - inedită); varianta 39 - 40 ? (I.A.B. - inv. 477/95 - inedită), varianta 24 (I.A.B. - inv. 1363/20), cf. B. Mitrea, *Dacia*, N.S., XXII, 1968, p. 459, nr. 95 - atribuită greșit clasei A₁.
  9. Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Peuce* X, 1992, pp. 498 - 503.
  10. Clasa B: I.C.E.M. - inv. 10.670, 12.537, 41593 - 41594, cf. I. Vasiliu, Gh. Mănucu-Adameșteanu, *loc. cit.*; I.C.E.M. - inv. 42.562, cf. Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Peuce* X, 1992, p. 585, nr. 121; un exemplar descoperit în anul 1908 a fost atribuit pe baza catalogului lui Wroth lui Ioan Tzimiskes, cf. I. Dimian, S.C.N., I, 1957, p. 200.
  11. Vezi supra, nota 2.
  12. I. Dimian, *loc. cit.*, atribuit lui Ioan Tzimiskes.
  13. Una din cele trei monede descoperite în anul 1908 ar putea fi un *folis* anonim, clasa D sau F, dar din păcate nu am avut acces la aceste monede care se păstrează la Muzeul Național de Istorie - București.
  14. Al. Popeea, V.H. Baumann, *op. cit.*, p. 210, nr. 37, 49 (I.C.E.M. - inv. 10.922, 10.926); I. Vasiliu, Gh. Mănucu-Adameșteanu, *loc. cit.* (I.C.E.M. - inv. 10.570, 39.627 - 39628); Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov); B. Mitrea, *op. cit.*, p. 459, nr. 95 (I.A.B. - inv. 1363/21) și patru piese inedite (I.A.B. - inv. 477/116 - 119).
  15. I. Vasiliu, Gh. Mănucu-Adameșteanu, *loc. cit.*, (I.C.E.M. - inv. 10.570, 10.906, 41.602, 41.721); Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Peuce* X, 1992, p. 585, nr. 122 (I.C.E.M. - inv. 42561), *idem*, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov - trei exemplare) și opt piese inedite (I.A.B. - inv. 477/108 - 115).
  16. Al. Popeea, V.H. Baumann, *op. cit.*, pp. 212 - 213, nr. 72, 88 (I.C.E.M. - inv. 10.917, 11.798), I. Vasiliu, Gh. Mănucu-Adameșteanu, *loc. cit.* (I.C.E.M. - inv. 39.629), Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov - cinci exemplare), B. Mitrea, *op. cit.*, p. 459, nr. 95 - Isaac I (I.A.B. - inv. 1363/22) și trei inedite (I.A.B. - inv. 477/101 - 103).
  17. *Folis* clasa E - două piese inedite (I.A.B. - inv. 477/133 și 1363/22); clasa F - cf. E. Oberländer-Târnoveanu, *Peuce* VIII, 1980, p. 510, nr. 157 (I.C.E.M. - inv. 11.047) și

- două inedite (I.A.B. - inv. 477/124, 142); Constantin X. Tip 1 - cf. I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameșteanu, *loc. cit.* (I.C.E.M. - inv. 39.630), B. Mitrea, *op. cit.*, p. 459, nr. 95 (I.A.B. - inv. 1363/23) și una inedită (I.A.B. - inv. 477/126); Constantin X. Tip 2 - cf. Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov, o piesă).
18. *Folis* clasa G - cf. I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameșteanu, *loc. cit.* (I.C.E.M. - inv. 10.571) și patru inedite (I.A.B. - inv. 477/92, 104-106); Roman IV - cf. I. Iordanov, *Numizmatika*, 2, 1980, p. 11, nr. 84 (I.C.E.M. - inv. 39.631), Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Materiale*, Ploiești (I.C.E.M. - inv. 41.722), B. Mitrea, *op. cit.*, p. 459, nr. 96 (I.A.B. - inv. 1363/24) și două inedite (I.A.B. - inv. 477/107, 135).
19. Lipsa emisiunilor de la împăratul Mihail VII (1071 - 1078) ar putea fi pusă pe seama tulburărilor provocate de răscoala orașelor paristriene (1072 - 1074), cf. I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 135 - 137, dar aceasta constituie, cel puțin pentru moment, doar o simplă supoziție.
20. Nichifor III, cf. Al. Popeea, V.H. Baumann, *op. cit.*, p. 216, nr. 116 (I.C.E.M. - inv. 10.911) și trei inedite (I.A.B. - inv. 477/87, 88, 93); clasa I - două inedite (I.A.B. - inv. 477/89, 90).
21. Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Peuce* X, 1992, pp. 510 - 511.
22. *Folis* clasa J - cf. I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameșteanu, *loc. cit.* (I.C.E.M. - inv. 41.723); *folis* clasa K - cf. Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov, o piesă) și
- trei inedite (I.A.B. - inv. 477/91, 105, 106).
23. Constantinopol. Emisiunea a IV-a - menționate de E. Oberländer-Târnoveanu, *Dacia*, N.S., 23, 1979, p. 273 și publicate complet de Gh. Mănușu-Adameșteanu, R.I. - 1994, sub tipar (I.A.B. - inv. 477/139 - 140), *idem*, *Pontica* 25 (colecția Boris Ivanov, o piesă); *tetarțeron*. Thessalonic. Emisiunea I - cf. I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameșteanu, *loc. cit.*, (I.C.E.M. - inv. 41724).
24. Constantinopol. Emisiunea a II-a, cf. E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 273 (I.A.B. - inv. 477/136 - 138 și I.C.E.M. - inv. 42.327) și două inedite (I.C.E.M. - inv. 41.625 - 41.626).
25. E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 270 și nota 22, consideră că în timpul domniei lui Ioan II Comnenul circulația monetară "cunoaște maximul intensității pentru secolul al XII-lea". O astfel de concluzie a fost posibilă deoarece autorul a luat în calcul, în mod nejustificat, monedele acumulate în tezaure și, pe de altă parte, a avut la dispoziție un lot mai mic de *stamena* și *tetarțera*: astfel, pentru perioada 1092 - 1118 el poate lua în calcul doar 67 de piese, în timp ce noi avem la dispoziție un număr de 170 de monede provenind din descoperiri izolate. Dacă excludem din calcule monedele din tezaure și pe cele descoperite la Isaccea (o parte din piesele izolate recuperate de la colecționari provin tot din tezaure), constatăm că emisiunile lui Ioan II Comnenul reprezintă apariții izolate pe harta Dobrogei: Chilia Veche - un exemplar, Trocsmis - două exemplare, Dinogetia - două exemplare, Luncavița

- două exemplare, Niculițel - patru exemplare.
26. E. Oberländer-Târnoveanu, *loc. cit.*, (I.A.B. - Inv. 477/125, 134, 141).
27. B. Mitrea, S.C.I.V., 14, 1963, 2, p. 474.
28. Ileana Băncilă, S.C.N., I, 1957, p. 426, pe baza catalogului lui Wroth face următoarele identificări: Manuel I - cinci exemplare, Isaac II - șase exemplare, Alexios III - 13 exemplare, deci un total de 24 de *stamena*. În lumina noilor identificări și datări propuse de numismații englezi Michael F. Hendy și D.M. Metcalf, tezaurul a fost reanalizat de E. Oberländer-Târnoveanu, Cerc. Num. VI, 1990, p. 78: Isaac II - cinci exemplare, Alexios III - șase exemplare, imitații bulgare - 10 exemplare (tip A - trei exemplare, tip B - un exemplar, tip C - șase exemplare) și imitații latine - două exemplare (tip A - cu modul mare - un exemplar și un exemplar cu modul mic), deci numai 23 de monede identificate din cele 24 care alcătuiesc tezaurul.
29. Imitații latine cu modul mic, tip A - două exemplare inedite (I.A.B. - inv. 477/127, 131), una cu modul mare de tip P - inedită (I.A.B. - inv. 477/120) și o imitație bulgară de tip C, publicată de către B. Mitrea, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 459, nr. 95, ca fiind o emisiune din timpul dinastiei Comnenilor (I.A.B. - inv. 1363/25).
30. De la Ioan III Dukas Vatatzes se cunosc următoarele monede: un *tetarteron* bătut la Magnesia, cf. E. Oberländer-Târnoveanu, B.S.N.R., LXXV - LXXVI, 1981 - 1982, p. 285, nr. 25 (I.A.B. - inv. 477/128) și șase *hyperperi* emiși la Niceea, cf. B. Mitrea, S.C.I.V., XIV, 1963, 2, p. 474 (patru exemplare la Cabinetul Numismatic al Academiei - inv. 1676) și O. Iliescu, R.E.S.E.E., VII, 1969, 1, p. 117 (centralizează șase exemplare descoperite la Tulcea, dar nu precizează locul unde se păstrează).
31. Dintr-un tezaur decoperit în anul 1970 în împrejurimile orașului s-au păstrat doi *dirhemi* de la Toktai, cf. E. Oberländer-Târnoveanu, Peuce VIII, 1980, p. 512, nr. 196, 197 (I.C.E.M. - 10.889, 10.890); o monedă de la Nogai a fost găsită în anul 1952 în preajma orașului, cf. Irina Oberländer-Târnoveanu și E. Oberländer-Târnoveanu, S.C.I.V.A., 32, 1981, 1, p. 103, nr. 8 (I.A.B. - inv. 477/121).
32. E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 512, nr. 194 și 195.
33. *Ibidem*, p. 513, nr. 201, menționa un tezaur de 194 dinari sârbești, găsit în zona orașului: în realitate acesta provine de la Nufăru, localitate aflată la 12 km de Tulcea, cf. *idem*, Numismaticiar, 15, 1992, p. 69, nota 3. Dintr-un tezaur găsit pe strada Octombrie Roșu s-au recuperat trei piese de la Ștefan Dușan, cf. Gh. Mănușu-Adameșteanu, Peuce X, 1992, p. 585, nr. 123 - 125 (I.C.E.M. - inv. 42.665 - 42.667). Pe lângă aceștia mai putem menționa încă doi dinari găsiți la poalele dealului pe care se află fortificația de la Aegyssus, cf. E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 84 (I.C.E.M. - inv. 13.482, 13.487).
34. Face parte din tezaurul găsit pe strada Octombrie Roșu, cf. Gh. Mănușu-Adameșteanu, *op. cit.*, p. 585, nr. 126 (I.C.E.M. - inv. 42.668).
35. E. Nicolae și I. Donoiu, B.S.N.R., LXXX - LXXXV, 1986 - 1991, p. 299.

36. Pe raza oraşului s-a descoperit și un ulcior amforoidal de tip Coconi (secolele XIV - XV), ce reprezintă singura descoperire de acest fel din Dobrogea (I.C.E.M. - inv. 4558). Pentru acest tip de vas, cf. N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972, pp. 117 - 118, pl. XXI/2, 5.
37. Informațiile ne-au fost oferite de colegul Andrei Opaiț, care a efectuat singurul sondaj în exteriorul fortificației romano-bizantine: deoarece cercetările arheologice nu au putut încă să precizeze dacă așezarea a beneficiat de un sistem de fortificații și în această perioadă (secolele XIV - XV), vom folosi termenii de "intramuros" și "extramuros" doar pentru o raportare mai exactă la situația din teren.
38. Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Peuce X*, 1992, pp. 393 - 397; materialele de la Isaccea și Nufăru sunt inedite.
39. *Ibidem*, p. 393.
40. Constantin C. Giurăscu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, p. 33.
41. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, București, 1899, p. 118, 137; *idem*, *Studii și documente*, XXIV, Vălenii de Munte, 1914, p. 16.
42. I. Bogdan, A.A.R.M.S.I., seria II, t. XXX, 1908, pp. 322, 353 și răspunsul lui N. Iorga în seria III, t. XIX, 1937, p. 193; vezi și N. Stănescu, S.C.I.A., III, 1955, p. 362.
43. Șt. Andreescu, R.R.H., XXIII, 1984, 4, p. 331, nota 23.
44. N. Malowist, *Dacoromania*, 4, 1977 - 1978, p. 97.
45. *Idem*, pass.
46. H. Janos, *Külölenyomat a történelmi szemle*, 1981, 3, pp. 430 - 449.
47. Anca Ghiță, R.E.S.E.E., XXIV, 1986, 1, p. 49.

Resumé

Les fouilles archéologiques effectuées sur l'emplacement de l'ancienne Aegyssus (Tulcea) ont mis en évidence l'arrêt des traces d'habitation pendant trois siècles, à partir du XI-ème.

Des découvertes numismatiques sur le territoire actuel de la ville témoignent d'une continuité ininterrompue d'habitation couvrant entièrement les XI - XIV-és siècles.

Sur la colline Hora, place de l'ancienne Aegyssus, l'habitat reprend vie au cours du XIV-ème siècle ainsi que le prouvent les découvertes archéologiques.

L'habitat moderne a dérangé les niveaux médiévaux; par conséquent la céramique récoltée fut datée à l'aide des analogies établies avec des matériaux provenant d'autres sites de la Dobroudja ou du territoire roumain. Dans l'ensemble de la céramique, le pot à une anse émaillée à l'intérieur se détache en tant que particularité nord-dobroudjienne à partir du XIV-ème siècle.

Du XV-ème siècle il faut remarquer la présence de la céramique orientale en pâte rouge fabriquée à Iznik dans la première moitié du siècle; aussi elle représente une catégorie caractéristique du nord de la Dobroudja.

Sur la foi des découvertes archéologiques et des sources écrites on peut affirmer que Tulcea, un habitat modeste des X - XI-és siècles, était devenu au XV-ème siècle un port danubien actif, dont l'importance dans le trafic sur le fleuve était en augmentation.